

BIBLIA ÎN MANUALELE ROMÂNEȘTI DE EDUCAȚIE MUZICALĂ*

DANIEL CAMARĂ

Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

daniel.camara7@yahoo.com

Abstract: In this article we want to analyse the significance of the religious song concerning the musical education in the Romanian school starting from the inter-war period up to the present day, as it clearly results from the theoretical works and the analysis of the teaching materials (the school curriculum, textbooks, song collections). Our research highlights the fact that the great composers and the Romanian educators from the first half of the XXth century (such as George Breazul) considered the religious song extremely important in children's education. This thing is reflected in the important role of the religious song in school books both regarding the basic notions skills (such as musical scales, intervals etc.) and the moral education as well. The Communist period brought with it the elimination of any religious trace in the musical education taught in schools, turning it into an ideological tool. After the 1989 Revolution there was an attempt of a return to George Breazul's outlook, but this initiative has been abandoned. Nowadays, the religious songs in school books are assessed as „traditions”, having as a sole purpose the example of a certain period in the history of music. Thus, the present situation gets much closer to the Communist period rather than to Geoge Breazul or Timotei Popovici's ideals.

Keywords: religious song, musical education, Communist ideology, Christmas songs

În contextul în care, adesea, rolul educației religioasă-morale este minimalizat, marginalizat, persiflat, negat sau combătut cu înverșunare (Necula 2010, 6, 10), implicit, astfel de atitudini afectează și rolul pe care cântarea biblică sau religioasă îl are în educație și în viața societății¹. Dacă în trecut cântarea bisericească era percepută ca un fundament al educației², în comunism a fost scoasă total din programele și din manualele de muzică, iar în contemporaneitate aceasta este tratată, din ce în ce mai mult, ca un simplu gen muzical sau ca o realitate învechită, demodată, menită să fie izolată în locașuri de cult, în unele săli de concert, în medii private sau în cărți.

* *The Bible in the Romanian textbooks of Musical Education*

¹ „Secularizarea a devenit o problemă ce afectează treptat toate societățile lumii, propunând excluderea religiei din sfera publică, privatizarea sentimentului religios și propaganda ateistă care reduce persoana umană exclusiv la zona biologică” (Holbea 2015, 49).

² „Pentru istoria pedagogiei s-a neglijat o tradiție multiseclară în care muzica religioasă de tip bizantin reprezenta nu numai o activitate prioritară..., cu puternice implicații culturale și constituind singurul mijloc de formare a unei culturi umaniste complexe, cu efecte puternice în cultivarea poporului și în plămădirea unei spiritualități specifice” (Vasile 1995, 31).

De asemenea, la o privire superficială, s-ar părea că nu există nicio legătură între Biblie și manualele de muzică din sistemul de învățământ, existând ideea că acestea fac parte din domenii diferite, fiecare având o direcție proprie. Cel mult, într-un manual de muzică, o cântare cu text biblic ar putea fi un fragment ilustrativ pentru segmentul muzicii religioase. De aceea, prin această expunere ne dorim să evidențiem sensul întâlnirii dintre Biblie și manualul de muzică din spațiul românesc, prin câteva considerații generale, fiind conștienți de faptul că subiectul este foarte complex. Desigur, vom întâlni în manualele de muzică și cântece care nu au ca text citate biblice exacte, dar, extinzând înțelesul cuvântului *biblic*, vom observa că și aceste cântări izvorăsc tot din *Biblie* (Nikolakopoulos 2015, 14), textul unei melodii religioase conținând „idei metamorfozate ale *Sfintei Scripturi*” (Barbu-Bucur 1988, 95). Deci, chiar dacă le numim religioase, liturgice sau bisericesti, cântările sunt în esența lor biblice, pentru că explică sau exprimă trăirea concretă a *Bibliei*.

1. Fundamente ale prezenței *Bibliei* în manualele de muzică românești

În general, nu doar muzicienii, ci și alți oameni de cultură – filosofi, pedagogi, psihologi etc. – vorbesc despre rolul educativ pe care îl are muzica, prin cultivarea sentimentelor morale, religioase, patriotice, civice, având efecte multiple asupra vieții spirituale (Vasile 2004, 18). Aceștia consideră că, prin însăși natura ei, muzica are și o funcție religioasă: prin caracterul său spiritual, ea izvorăște din lumea divină, din cântarea îngerilor, are o constituție asemănătoare cu ființa umană, iar ținta ei supremă este sacral, chiar și atunci când uită de această menire. De aceea, din cultul divin muzica a intrat în viața cotidiană, în școală și în activitatea educațională (ibid., 13), având un rol deosebit în procesele psihice de cunoaștere (gândirea, memoria, atenția, imaginația, creativitatea), în procesele psihice afective (emoții, sentimente, pasiuni), în cele volitive (voința, perseverența, tenacitatea), formând trăsături morale și de caracter (responsabilitatea, disciplina, exigența, respectul, simțul estetic, echilibrul) și, astfel, înfrumusețând atitudinile, deprinderile și conduita (ibid., 8; Munteanu 2007, 90-93).

Astfel, privit în profunzime, un cântec cu text biblic nu e un simplu cântec ce ține doar de domeniul bisericesc. De exemplu, în trecut, elevii educați în școlile mănăstirești, prin muzica bisericască se aflau într-un sistem educațional foarte complex: cunoșteau scrierea și citirea muzicală, dar și literară, limbile greacă, latină, slavonă, în care erau scrise textele, apoi, prin conținutul cântărilor, dobândeau cunoștințe de teologie, istorie, filosofie, astronomie, etc. (Cosma 1973, 159), toate cu efecte asupra gândirii și modului de viață. În același mod, un cântec cu text biblic poate să deschidă și astăzi perspective nebănuite, așa cum deschide și prezența educației religioase în viața elevului (Cucoș 2009, 15-17). Într-o trecere rapidă, putem să amintim câteva dintre posibilele perspective pe care le poate oferi cântecul biblic în educația muzicală: *muzical*, prin elementele de limbaj și noțiuni și cultura muzicală (cântecul biblic poate fi utilizat în analiza muzicală, în ilustrarea noțiunilor

teoretice, în audii, etc.); *teologic*, prin valorile religioase (Șebu/Opriș/Opriș 2017, 23); *ontologic*, prin aspirația naturală a omului către sacru (cf. Ps. 41:1-2; Eliade 2005, 52); *filologic*, prin text (implicații literare) și limbă (română, clasică sau modernă) (Jinga 2001, 24); *etic sau moral*, prin imboldul spre atitudini, deprinderi și conduită morală (Cucoș 2009, 16); *cultural*, prin legătura cu Biblia ca sursă a culturii naționale (Câdea 1997, 143) și europene (Baconsky 2007, 15; Papahagi 2008, 70); *psihologic*, prin antrenarea proceselor psihice și prin efectul terapeutic (Cucoș 2009, 16; cf. Regi 16:23); *estetic*, prin legătura cu frumosul divin (Stamoulis 2011, 137); *istoric*, prin legătura cu valorile trecutului (Breazu 1970, 38); *educativ*, prin înfrumusețarea caracterului, *sociologic*, prin comuniune, solidaritate, respect și înțelegere; *ecumenic*, prin depășirea granițelor confesionale (Cucoș 2009, 16-17).

2. Aspecte ale educației muzicale românești din trecut și din prima jumătate a secolului al XX-lea

La fel ca în întreaga Europă, unde creștinismul a fost factor educativ și cultural, și la români Biserica a fost multă vreme școala poporului în toate aspectele vieții (Vasile 1995, 68). Putem spune, așadar, că între cântarea bisericească și educația muzicală nu era o delimitare propriu-zisă: cântarea bisericească era educația muzicală, iar educația muzicală era cântarea bisericească, într-o vreme în care copiii erau crescuți în dimensiunea doxologic-euharistică a vieții. Biserica era sursa vieții în toate aspectele ei. De aceea și școala și educația erau legate de Învățătorul-Hristos. Chiar numele de dascăl – educator, profesor, pedagog – arată această realitate, omul de strană (cu rol muzical și educativ) devenind apoi omul catedrei (ibid., 69).

În Biserică apar primele manuale școlare, dar și cele dintâi încercări de metodică din istoria învățământului românesc, cu mult înainte de apariția manualelor pentru celelalte discipline (ibid., 72). Astfel, „primul manual care explică notația cucuzeliană la începutul cântărilor liturgice, în limba greacă, este cel din 1511, datorat lui Evstatie de la Putna; prima încercare de metodică a muzicii psaltice, tot în limba greacă, este *Antologhionul* lui Antonie al Putnei, din 1545; prima propedie tradusă în limba română este în *Psaltichia rumânească*, a lui Filothei sin Agăi Jipei, datată 1713; prima propedie în limba română tipărită în străinătate (la Viena), în notație hrisantică, este *Theoreticonul* lui Macarie Protopsaltul (1823); prima gramatică muzicală scrisă în limba română, tot în notație hrisantică, dar tipărită în țară, la București, în tipografia proprie, este *Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești* al lui Anton Pann (1845)” (ibid., 73-74).

Pedagogii care s-au ocupat cu educația muzicală nu au uitat acest fundament al educației muzicale românești. Vom da câteva exemple de compozitori preocupați de pedagogia muzicală în prima parte a secolului al XX-lea care merg pe această linie. Astfel, în viziunea lui Ion Popescu Pasărea, școala era o continuare firească a Bisericii, iar cântarea bisericească „trebuia să fie prezentă în toate școlile, de toate gradele și profilurile, pregătind sufletele viitorilor membri maturi ai societății pentru receptarea valorilor ei” (Grăjdan 1998, 204). În prefața la *Cântările Sfintei Liturghii*,

din anul 1908, scria: „Am scris aceste cântări spre a fi predate copiilor din școalele primare... (și) învățarea acestor cântări ne va conduce la popularizarea cântărilor bisericești” (ap. Grăjdan 1998, 204).

Timotei Popovici, în prefața cărții de cântece pentru copii, din anul 1923, afirma: „cântarea este unul dintre cele mai puternice mijloace de educație. De aceea pedagogia a stabilit ca scop principal al ei în școală cultivarea tuturor sentimentelor bune omenеști și în special al celui religios, moral și patriotic național, iar ca al 2-lea scop dezvoltarea gustului muzical și al culturii estetice și artistice...” (CÂNT. POP. 1923, IV). De asemenea, în viziunea aceluiași autor, „scopul material al instrucțiunii din cântare în școala poporală este: școala să învețe pe copii un număr potrivit de cântece, prin cari nu numai să li se dezvolte gustul estetic, vocea și auzul, precum și interesul pentru cântare, dragostea de a cânta, ci acele cântece să le poată folosi și în viața lor ulterioară de oameni crescuți” (Popovici 2002, 272). În același an, D. G. Kiriac, N. Bănulescu și N. Saxu scriau, în prefața colecției de cântece și coruri școlare, că au avut în vedere scopul „de a deprinde pe copii cu cântecul și de a forma gustul pentru muzică. În cântecele acestea, ușoare și în cea mai mare parte în spiritul național, se vorbește despre Dumnezeu (cântece religioase), de patrie și de neam (cântece patriotice) și de viața și activitatea școlărilor (CÂNT. KIR. 1923, III). Acești autori, ca de altfel și Timotei Popovici în lucrarea menționată, nu sunt închiși sau exclusiviști, ci, având fundamentul, afirmă că includ în carte, „pentru a îmbogăți și varia colecțiunea... câteva cântece școlare franceze, germane și italiene, dintre cele care ni s-au părut mai apropiate de gustul și spiritul poporului nostru” (ibid., IV).

George Breazul, cel ce reprezintă „culmea cea mai înaltă în istoria pedagogiei muzicale românești” (Vasile 1995, 186), în programa din 1937 (v. Vasile 2003, 83) enumeră între scopurile educației muzicale și menirea „de a deștepta interesul și a le cultiva gustul, dragostea și înțelegerea pentru cântecul și jocul popular românesc și pentru muzica bisericească strămoșească, deprinzându-i a cânta și asculta viersul românesc” (Breazul 2003, 150, 171). Acest obiectiv nu va rămâne teoretic, deoarece, „în fiecare clasă se vor învăța de asemenea anumite cântece liturgice, așa încât, după terminarea clasei a IV-a, toți elevii să știe să execute cântările Sfintei Liturghii, după melodiile bisericești tradiționale (ibid., 151, 171). Pe lângă cântecele bisericești specifice clasei, toți elevii „vor învăța și vor ști: rugăciunea la intrarea în clasă (*Doamne al puterilor*), o rugăciune la ieșirea din clasă (*Cu noi este Dumnezeu*), troparul bisericii de care ține școala, *Mântuiește, Doamne, poporul Tău, Hristos a înviat, Nașterea Ta, Hristoase și Probobul* (melodiile bisericești strămoșești)” (ibid.), iar în preajma sărbătorilor vor învăța colinde de Crăciun, Florii și de Paști (ibid.). Prin acestea, George Breazul își propunea ca „muzica să contribuie efectiv la reintegrarea copiilor în ființa sufletească istorică a obștii, în spiritualitatea, credințele, datinile, în mit, în legendă, în văpaia de dor, de năzuințe și eroism românesc... Muzica și educația trebuie să contribuie la desăvârșirea vieții sufletești a copilului român spre a deveni nu o ființă abstractă, hibridă, calchiată după cine știe ce tipare născocite de vreo minte istețată dar iresponsabilă, ci după modelul viu, prototipic, ideal al omului român” (ibid., 172). Actualitatea aprecierilor lui George Breazul azi este confirmată

de perspectiva dinspre științele educației în această problemă, exprimată de profesorul Constantin Cucuș astfel:

Nu este deloc anacronică sau discordantă cu idealurile umanității contemporane. E bine să fim racordați la „satul global”, la societatea „mondializată”, să cunoaștem sau să scrutăm valorile acesteia, dar e obligatoriu să ne formăm în perspectiva unei identități anume (prin incluziunea într-o limbă, religie, cultură), să ne „cultivăm grădina”, pentru că doar astfel ne putem afirma ca individualități, alții putând să ne distingă sub marca unui profil identitar. Globalizarea nu trebuie să conducă la diluarea contururilor identitare, ci la recunoașterea și valorizarea lor. O veritabilă societate a viitorului va trebui să se bazeze pe jocul inteligent dintre generalitate și particularitate, pe dialectica subtilă dintre global și identitar. Identitatea diferențiază lucrurile, le face să nu fie repetitive, care concură la bogăția și poliformismul valoric al lumii în care trăim (Cucuș 2017, 117).

În ceea ce se poate numi „prima încercare sistematizată de predare a muzicii în învățământul general” (Vasile 2004, 96), *Îndrumări metodice în predarea muzicii*, apărută în 1939, Nicolae Lungu afirmă că scopul educației muzicale este „să desăvârșească cultura estetică a elevului” și să consolideze sentimentele superioare, și anume: sentimentul moral, religios, patriotic, social, rolul suprem al muzicii fiind acela de a-l face pe elev să simtă trăirea frumosului prin muzică” (ap. Vasile 2004, 97). Chiar și multe dintre noțiunile teoretice în această perioadă sunt explicate și aplicate cu ajutorul unor cântece bisericești. Este, de exemplu, cazul manualului scos de Gr. Magiari și Nicolae Lungu în 1935: *Cu noi este Dumnezeu, Sfinte Dumnezeule* sau colinde sunt utilizate în predarea gamelor (MUZ. 1935⁴, 78). Alte manuale din această perioadă merg pe aceeași idee.

3. Considerații privind perioada comunistă

Odată cu instalarea comunismului, cântarea biblică sau bisericească a fost eliminată din educația muzicală. Nu doar că a fost eliminată cântarea, ci chiar și biografiile compozitorilor au fost prezentate fără legătura acestora cu Biserica. De exemplu, despre Timotei Popovici nu se spune că a fost preot, profesor la Institutul Teologic și dirijor al corului Catedralei Mitropolitane din Sibiu, ci pur și simplu că „a fost profesor de muzică la Brașov și apoi la Sibiu, unde, timp de 45 de ani, a activat cu abnegație pentru dezvoltarea creației și artei corale din țara noastră” (MUZ. 1977^a, 44). De asemenea, creația compozitorilor era prezentată fără partea religioasă (ibid.)³, iar textele incompatibile cu noua ideologie erau excluse sau „adaptate”. Același lucru se întâmpla și în cazul colindelor (atunci când, rar, se scria despre ele). În capitolul *Cântece legate de obiceiurile de iarnă* ni se spune că „aceste cântece își au

³ A se vedea și celelalte manuale din epocă, de exemplu MUZ. 1977^b, 80, unde sunt prezentați Gavriil Musicescu, Ciprian Porumbescu, George Dima, Ion Vidu, Dumitru G. Kiriac, Iacob Mureșianu, Timotei Popovici etc.

originea în trecutul isoric depărtat. La geți și daci, Anul Nou coincidea cu echinocțiul de primăvară, când începeau muncile câmpului. Această zi constituia prilejul unor petreceri, dansuri și cântece, jocuri dramatice, daruri, mese îmbelșugate, urări de fericire. Pe fondul obiceiurilor geto-dace s-au suprapus elementele sărbătorilor creștine” (MUZ. 1968¹⁰, 43). Exemplele de colinde nu au nicio idee religioasă, ci doar întâlnirea protocolară dintre colindător și gazdă, însoțită de urările de bine: *Și-am plecat să colindăm, Slobozî-ne gazdă-n casă* etc. (ibid.). Apar și noi cântece de iarnă, precum *Brăduleț, brăduleț, Moș Crăciun* este înlocuit cu *Moș Gerilă*, iar colinda lui Timotei Popovici, *Florile dalbe*, începe cu versul, *Ia sculați voi muncitori* (MUZ. 1981³, 76, 77).

Exemplele ar putea continua, dar toate ar evidenția aceeași idee: eliminarea cântării religioase din educația muzicală a elevilor, disciplina Muzică, care ajunge subordonată ideologiei comuniste, devenind un „instrument de propagandă” (Vasile 2004, 85).

4. Situația de după 1989

După 1989, cântarea bisericească reintră în școală și în educația muzicală a elevilor. Programa aprobată de Ministerul Învățământului în anul 1993, cu nr. 32655, își va exercita rolul de cunoaștere, de formare de priceperi și deprinderi muzicale și culturale inclusiv asupra formării personalității elevilor, mizându-se pe aspecte psihice, morale, civice, religioase, sociale, voliționale etc. Aceasta cuprinde toate tipurile de muzică: populară, cultă, religioasă, de divertisment sau ușoară (ibid., 87). Prin MUZ. VAS. 1997⁷ se încearcă revenirea la viziunea lui George Breazul, fiind luat ca model manualul său, *Carte de cântece pentru clasa a IV-a secundară*, în uz din 1931 până în 1947, premiat de Academia Română și elogiat de specialiștii epocii participante la Congresul Internațional de educație muzicală de la Praga, din anul 1936 (MUZ. VAS. 1997⁷, 5). În acest manual se exprimă esența concepției lui George Breazul, care are în vedere valorile naționale (cântecul popular și cântarea bisericească străbună) și pe cele universale, manualul deschizându-se „cu un cântec de leagăn și cu cântări proprii liturghiei ortodoxe și încheindu-se cu o pagină din Simfonia a IX-a de Beethoven” (Vasile 2004, 5).

Treptat, lucrurile se schimbă din nou, astfel încât în prezent cântecul religios ocupă un loc tot mai redus în programa Educației muzicale din țara noastră. Așadar, la clasa pregătitoare, la clasele I-a și a II-a, în capitolul *Sugestii pentru repertoriul de cântece* din programa aprobată în anul 2013, nu există nicio cântare biblică sau religioasă (PROG. MUZ. I-II, 10). La același capitol, în programele pentru clasa III-a și a IV-a, nu sunt menționate cântece bisericești, dar la clasa a III-a apar la modul general „colinde de Crăciun și Anul Nou”, iar la clasa a IV-a, pe lângă acestea, tot la modul general, apar „cântece, elemente de ritual de Sfintele Paști” (PROG. MUZ. III-IV, 9). La clasele V-VIII, situația se prezintă astfel: la clasa a V-a apar cântarea *Hristos a înviat* și colinde; la clasa a VI-a, *Veniți să ne închinăm, Hristos a înviat, Fericirile, Cu noi este Dumnezeu* și colinde; la clasa a VII-a, *Tatăl nostru, Fie numele Domnului*,

Mergi la cer și colinde; în fine, la clasa a VIII-a apar doar colindele (PROG. MUZ. V-VIII, 6-17). Desigur, acestea sunt „sugestii”, esențială fiind viziunea profesorilor de educație muzicală, aplicată la modul concret. Cu toate acestea, asistăm la o lipsă de fundamentare a educației muzicale pe valorile autohtone, între care este și cântarea bisericească. Astfel, cântarea își pierde rolul ei educativ-formativ, devenind doar o chestiune de cultură generală, o exemplificare a unor minime cunoștințe de muzică religioasă. De asemenea, în privința colindelor, tot din cauza faptului că lipsește fundamentarea pe conținutul teologic al Sărbătorii Nașterii Domnului și pe al tradiției românești, asistăm la o comercializare a Crăciunului și la o denaturare a colindei și a colindatului. Acest fundament ne spune tocmai că profunzimea Sărbătorii nu are nimic în comun cu exuberanța zgomotoasă a „colindelor” de consum.

5. Aspecte comparative ale prezenței sau absenței Bibliei în manualul de educație muzicală de clasa a V-a

Pentru a ne da seama de prezența cântecului biblic în manualele de muzică (fără să urmărim și colindele), vom exemplifica prin câteva manuale de clasa a V-a din perioade diferite: 1931, 1978, 1996, 2017, considerând că acestea sunt ilustrative pentru toate clasele din aceste perioade:

1. G. Breazu și Sabin Drăgoi, *Carte de cântece pentru clasa I secundară de băieți și fete*, Editura Scrisul Românesc, 1931, reeditată în 1932, 1934, 1935, 1936, 1937, 1942, 1943, 1947, „întocmită în conformitate cu programa analitică în vigoare și aprobată de Onor. Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, carte premiata de Academia Română în 1932” (= CÂNT. 1943¹).

Cântecul religios nu este un scop în sine, dar este prezent în acest manual în mod natural, firesc, fiind folosit ca aplicare a noțiunilor muzicale teoretice. Astfel, din cântecul inspirat din Biblie⁴, *Nimănui să nu-i faci rău, că te vede Dumnezeu*, concomitent cu mesajul religios-moral, elevii învață despre melodie, sunet muzical, înălțime, durată, expresivitate și dicție (CÂNT. 1943¹, 14-18). Cu gândul la desăvârșire, cântând un „cântec de școală” (ibid., 19)⁵, copiii învață măsura de două pătrimi, intonând „cu seninătate și convingere, articulând bine cuvintele, bătând tactul...” (ibid., 21). Prin cântarea *Doamne al puterilor*⁶ (ibid., 43) (rugăciunea la

⁴ „...ochii Domnului supraveghează cărările omului și vede toți pașii lui” (Iov 34:21); „Din cer a privit Domnul, văzut-a pe toți fiii oamenilor. Din locașul Său, cel gata, privit-a spre toți cei ce locuiesc pământul” (Ps. 32:13-14), a se vedea și Fac. 16:13; Mat. 6:26-30 etc.

⁵ „Noi dorim fierbinte/Și vrem să-mplinim,/Suflet, trup și minte/Să desăvârșim”, versuri cu bază biblică: „Fiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este” (Mat. 5:48); a se vedea și Rom. 12:2; 1Tes. 5:23 etc.

⁶ Cf. „Domnul puterilor cu noi, sprijinitorul nostru”; Ps. 45:7, 11; Ps. 83:4, 9, 13; Ps. 24:17-18; etc.

intrarea în clasă) se descoperă și liniuțele ajutătoare; prin *Cu noi este Dumnezeu*⁷ (ibid., 45) (rugăciunea la ieșirea din clasă), octava; apoi timbrul și intensitatea, prin *Doamne miluiește*⁸ (Ectenia mare) (ibid., 56); gama Do major, prin *Sfinte Dumnezeule* (ibid., 67)⁹, iar canonul în trei voci se exersează prin *Fericirii cei cu credință*¹⁰ (ibid., 91).

2. Ștefan Andronic, *Muzica, manual pentru clasa a V-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978*, „elaborat pe baza programei școlare nr. 32.305/1975, aprobată de M.E.I” (= MUZ. 1978⁵). Ca în toate manualele din această perioadă, nu apare niciun cântec religios, iar cântecele mai vechi sunt modificate în spiritul ideologiei. Așa este și cazul cântecului *Limba românească*, (versuri de G. Sion, muzica de L. Cartu), în care versul „vorbiți, scrieți românește, pentru Dumnezeu!”, așa cum era în original, este adaptat la vremuri, devenind „vorbiți, scrieți românește, și-o cântați mereu!” (MUZ. 1978⁵, 66).

3. Regeni Rausch, Simona Ciurumelescu, coordonator științific: prof. univ. Dragoș Alexandrescu, *Educație muzicală, manual pentru clasa a V-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996* (= MUZ. 1996⁵). Manualul „a fost elaborat conform programei analitice pentru clasa a V-a, aprobată cu ordin al ministrului nr. 4633 din 03.08. 1996, și a obținut locul I la concursul de manuale alternative organizat de Ministerul Educației Naționale în anul 1996”.

În primele pagini ale acestui manual (MUZ. 1996⁵, 3-4) sunt trei cântece religioase: *Sfinte Dumnezeule* (după Ghelasie Basarabeanul și Ion Popescu-Pasărea), Rugăciune la intrarea în clasă (*Doamne, Doamne, Ceresc Tată*) și Rugăciune la ieșirea din clasă (*Toți, cu inima curată*)¹¹, ambele cu muzica de Dumitru Georgescu-Kiriatic. În continuare, cântecele religioase sunt presărate prin manual, pentru descoperirea și însușirea aspectelor teoretice. Astfel, *Ochiul lui Dumnezeu / Nimănu-i să nu-i faci rău* (muzica: Dumitru Georgescu Kiriatic) este exemplu pentru analiza structurii unui cântec (ibid., 11); *Înger, îngerașul meu*¹² (muzica: Dragoș Alexandrescu) – citire ritmică și secunda (ibid., 15, 36); *Sfat bun*¹³ (versuri: Z. Boiu, muzica: Timotei Popovici) – citire ritmică și măsura de două pătrimi (ibid., 15, 24); *Doamne miluiește* (Ectenia mare) – intensitatea sunetului muzical (ibid., 37); *Azi cu toți să prăznuim*¹⁴ (Gheorghe Cucu) – optimea urmată de două șaisprezecimi (ibid., 70). În finalul manualului,

⁷ *Cu noi este Dumnezeu*, înțelegeți, neamuri, și vă plecați...”, Is. 8:9; *Doamne al puterilor și Cu noi este Dumnezeu* sunt cântări care fac parte din rânduiala Pavecerniței Mari.

⁸ Cf. Ps. 6:2; 9:13; 30:9; 40:4, 10; 50:1; 85:3; Mat. 15:22, 17:15; etc.

⁹ Cf. Is. 6:3; Apoc. 4:8; Evr. 4:12; Ps. 41:2; etc.

¹⁰ Cf. Ps. 83:13; etc.

¹¹ Cele două rugăciuni sunt de inspirație biblică: Dumnezeu, Tatăl Ceresc (Mat. 6:9; 7:11; 23:9), care îl luminează pe om (Ps. 35:10, Ioan 1:9, 2Cor. 4:6, Efes. 1:18, etc.), căruia Îi mulțumim (1Tes. 5:18, 2Cor. 9:15), cu inima curată (Mat. 5:8, Luc. 8:15), în calitate de fiu (Ioan 1:12), săvârșind binele (Mat. 7:17).

¹² Rugăciune inspirată din Biblie, Mat. 18:10, Dan. 6:20, 23, etc.

¹³ Cf. Ps. 103:28-31, 120:2.

¹⁴ Cântecul prezintă episodul Intrării Domnului în Ierusalim (Ioan 12:12-13).

repertoriul de cântece include și piesele: *Câți în Hristos* (după Ioan Bunescu)¹⁵, *Fie numele Domnului*¹⁶, *Hristos a înviat* (după Alexandru Podoleanu) și rugăciunea *Doamne Sfînte și-ndurate*¹⁷ (ibid., 92, 97, 98).

4. Anca Toader, Valentin Moraru, *Educație muzicală, manual pentru clasa a V-a*, București, Editura Aramis, 2017 (= MUZ. 2017a⁵); **Florentina Chifu, Petre Ștefănescu, *Educație muzicală, manual pentru clasa a V-a*, București, Editura Litera, 2017** (= MUZ. 2017b⁵), ambele „realizate în conformitate cu Programa școlară aprobată prin OM nr. 3393/28.02.2017” și „aprobată prin Ordinul ministrului educației naționale nr. 5264/03.10.2017”.

În primul manual, cântecele religioase sunt așezate într-un capitol special: Cap. VII. 2. *Sărbătorile Pascale. Floriile, Răstignirea. Învierea* (MUZ. 2017a⁵, 70-73); în cel de-al doilea, ele sunt plasate în Unitatea 5. *Elemente de folclor (II). Tradiții și obiceiuri de Florii și de Paște* (MUZ. 2017b⁵, 57-59). Cel dintâi manual menționat aici este ceva mai generos, având cântecele: *Azi cu toți să prăznuim* (muzica: Gheorghe Cucu), *Aleluia* (fragment) din oratoriul *Mesiab*¹⁸ (muzica: Georg Friedrich Händel), *Prohodul Domnului* (fragment) și *Hristos a înviat* în două variante muzicale, Gavriil Musicescu și Al. Podoleanu¹⁹ (MUZ. 2017a⁵, 70-73). În cel de-al doilea manual menționat avem cântările: *O, minune! Azi cu toți să prăznuim* (doar prima strofă), *Cinstiți creștini* – colinda Învierii (colecția George Breazu) și *Hristos a înviat* (muzica: Gavriil Musicescu) (MUZ. 2017a⁵, 58-59).

Din această scurtă incursiune observăm cum cântările cu text biblic și cele religioase cu bază biblică au un profund mesaj religios-moral, deschizând multiple perspective. Dacă în manualele mai vechi (1931 și 1996) aceste cântări însemnau o prezență informativă, dar și formativă, în manualele actuale prezența cântecului religios este redusă, fiind văzut doar ca un gen muzical din istoria muzicii, ce ține de tradiție, contribuind doar la îmbogățirea culturii generale, fără a se mai sonda valențele sale educative, de formare a personalității sau a unei concepții despre lume și viață.

Concluzii

În contribuția de față am făcut o analiză a locului pe care cântecul religios, în esența lui biblic, îl ocupă în educația muzicală din școala românească, urmărind transformările suferite de acesta în trei etape semnificative din ultimul secol: perioada interbelică, regimul comunist și perioada de după 1989. Am avut în vedere fundamentarea teoretică oferită de contribuțiile muzicologilor și pedagogilor

¹⁵ Cf. Gal. 3:27.

¹⁶ Cf. Ps. 112:2.

¹⁷ Cântare inspirată din Psalmi, de ex. Ps. 30:19; 102:8.

¹⁸ *Aliluia/aleluia*, adică „lăudați/slăviți pe Dumnezeu”, este o expresie de bucurie întâlnită de multe ori în psalmi și în cântările cultice.

¹⁹ Cântarea *Hristos a înviat* se bazează pe vestea Învierii dată de îngerii (Mat. 28:6; Marc. 16:6; Luc. 24:6) și pe cuvintele Sfântului Pavel din 1Cor. 15:20-22.

români, urmată de analiza câtorva programe școlare și manuale din cele trei perioade menționate.

Analiza noastră relevă faptul că pentru marii compozitori români din prima jumătate a secolului XX (e.g. George Breazul), ei înșiși alcătuitori de manuale și autori de cântece pentru copii, rolul cântecului religios în educație este decisiv. Această concepție se reflectă în statutul important pe care cântecul religios îl ocupă în manuale, atât pentru deprinderea noțiunilor teoretice de muzică (game, intervale muzicale etc.), cât și pentru educația morală a copiilor.

Perioada comunistă a adus cu ea eliminarea oricărei urme religioase din educația muzicală școlară, aceasta devenind un instrument ideologic. Cântarea religioasă a fost scoasă din manuale, iar colindele, rezervându-li-se un loc marginal, au fost „adaptate”. Dar nu doar cântarea religioasă a fost scoasă din manuale, ci și datele biografice legate de activitatea bisericească și piesele religioase ale compozitorilor studiați.

După 1989 s-a încercat o revenire la momentul George Breazul, prin contribuția muzicologului Vasile Vasile, fără însă ca această inițiativă să fie urmată în prezent. Prin faptul că azi cântecul religios este încadrat la *tradiții*, prezent doar pentru a ilustra un moment din istoria muzicii, situația actuală se apropie mai mult de cea din perioada comunistă decât de idealurile lui George Breazul, Timotei Popovici etc.

Bibliografie

A. Izvoare și lucrări de referință

- CÂNT. 1943¹ = Breazul, G./Drăgoi, Sabin, *Carte de cântece pentru clasa I secundară de băieți și fete*, București, Editura Scrisul Românesc, 1943.
- CÂNT. KIR. 1923 = Kiriac, D. G./Bănulescu, N./Saxu, N., *Cântece și Coruri școlare, pentru uzul copiilor din școalele primare*, ediția a II-a, București, Tip. România Nouă, Th. Voinea, 1923.
- CÂNT. POP. 1923 = Popovici, Timotei, *Carte de cântece. Partea 1. Cântece în 1, 2 și 3 voci egale pt. aștile de copii, școalele primare și cursul inferior al școalelor secundare*, Sibiu, Tipografia Drotleff, 1923.
- MUZ. 1935⁴ = Magiari, Gr./Lungu, Nicolae, *Carte de muzică, pentru clasa a IV-a secundară a tuturor școalelor de băieți și fete*, București, Institutul de Arte Grafice „Tiparul Românesc”, 1935.
- MUZ. 1968¹⁰ = Șerfezi, Ion/Albuțiu, Eremia, *Muzica*, manual pentru clasa a X-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1968.
- MUZ. 1977^{7a} = Brâncuși, Petre/Popescu, Nicolae, *Muzica*, manual pentru clasa a VII-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977.
- MUZ. 1977^{b8} = Mușat-Popovici, Alina/Petrescu, Hrisanta, *Muzica*, manual pentru clasa a VIII-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977.
- MUZ. 1978⁵ = Andronic, Ștefan, *Muzica*, manual pentru clasa a V-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
- MUZ. 1981³ = Matora-Ionescu, Ana, *Muzica*, manual pentru clasa a III-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981.

- MUZ. 1996⁵ = Rausch, Regeni/Ciurumelescu, Simona/Alexandrescu, Dragoș (coord.), *Educație muzicală*, manual pentru clasa a V-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996.
- MUZ. 2017a⁵ = Toader, Anca/Moraru, Valentin, *Educație muzicală*, manual pentru clasa a V-a, București, Editura Aramis, 2017.
- MUZ. 2017b⁵ = Chifu, Florentina/Ștefănescu, Petre, *Educație muzicală*, manual pentru clasa a V-a, București, Editura Litera, 2017.
- MUZ. VAS. 1997⁷ = Vasile, Vasile, *Educație muzicală*, manual pentru clasa a VII-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997.
- PROG. MUZ. I-II = *Programa școlară pentru Muzică și Mișcare*, clasa pregătitoare, clasa I-a și clasa a II-a, aprobată prin ordin al ministrului, nr. 3418/19.03.2013, București, 2013.
- PROG. MUZ. III-IV = *Programa școlară pentru disciplina Muzică și Mișcare*, clasele a III-a și a IV-a, aprobată prin ordin al ministrului, nr. 5003/02.12.2014, București, 2014.
- PROG. MUZ. V-VIII = *Programa școlară pentru disciplina Educație muzicală*, clasele a V-a – a VIII-a, aprobată prin ordin al ministrului, nr. 3393/28.02.2017, București, 2014.

B. Literatură secundară

- Baconschy, Teodor, *Europa creștină. Metoda cut&paste*, în *Pentru un creștinism al noii Europe*, Editura Humanitas, 2007.
- Barbu-Bucur, Sebastian, *Cântarea de cult în Sfânta Scriptură și Sfânta Scriptură în cântările Bisericii Ortodoxe*, „Studii Teologice”, 1988, 5, 86-102.
- Breazul, George, *Pagini din istoria muzicii românești*, vol. II, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1970.
- Breazul, George, *Pagini din istoria muzicii românești*, vol. VI, ediție îngrijită și prefațată de Vasile Vasile, București, Editura Muzicală, 2003.
- Cândea, Virgil, *Evangelhia în cultura românească*, „Studii Teologice”, 1997, 1-2, 142-148.
- Cosma, Octavian Lazăr, *Hronicul muzicii românești*, vol. I, *Epoca străveche, veche și medievală*, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1973.
- Cucoș, Constantin, *Educația. Reîntemeieri, dinamici, prefigurări*, Iași, Editura Polirom, 2017.
- Cucoș, Constantin, *Educația religioasă. Repere teoretice și metodice*, Editura Polirom, 2009.
- Eliade, Mircea, *Sacru și profanul*, București, Editura Humanitas, 2005.
- Grăjdian, Vasile, *Cântarea ca Teologie. Studii și articole de teologie a cântării bisericești*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 1998.
- Holbea, Gheorghe, *Pastorația tinerilor în contextul actual al globalizării*, „Ortodoxia”, 2015, 4, 41-59.
- Jinga, Constantin, *Biblia și sacru în literatură*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2001.
- Munteanu, Gabriela, *Didactica educației muzicale*, ediția a II-a, București, Editura Fundației „România de Mâine”, 2007.
- Necula, Constantin, *Pe cine incomodează ora de religie?*, Sibiu, Editura Agnos, 2015.
- Nikolakopoulos, Konstantin, *Imnografia ortodoxă la început și astăzi. Dicționar de termeni liturgici și imnologici*, București, Editura Basilica, 2015.
- Papahagi, Adrian, *Biblia în istoria cărții*, „Tabor”, 2008, 8, 61-71.
- Popovici, Timotei, *Corespondența. Studii de pedagogie muzicală*, vol. II, ediție îngrijită și adnotată de Dumitru Jompan, Timișoara, Editura Eurostampa, 2002.
- Stamoulis, Hrisostom, *Frumusețea sfințeniei*, București, Editura Basilica, 2011.

Șebu, Sebastian/Opriș, Monica/Opriș, Dorin, *Metodica predării religiei*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2017.

Vasile, Vasile, *Metodica educației muzicale*, București, Editura Muzicală, 2004.

Vasile, Vasile, *Pagini nescrise din istoria pedagogiei și a culturii românești*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995.